

Els enfrontaments entre el Consell de la Vall i el Comú de Canillo per la competència en el dret d'ús dels béns comunals (1697-1699)

Domènec Bascompte i Grau

Historiador i arxiver del Comú de Canillo. Societat Andorrana de Ciències
dmc@andorra.ad

Resum

Els enfrontaments entre el Consell de la Vall i el Comú de Canillo per la competència en els drets d'ús dels béns comunals (1697-1699)

L'enfrontament entre el Comú de Canillo i dos prohoms de la parròquia d'Ordino pels drets d'ús dels béns comunals obligà al Consell de la Vall a intervenir i causà un greu i extraordinari conflicte institucional entre el Consell de la parròquia de Canillo i el Consell de la Vall.

Resumen

Los enfrentamientos entre el Consejo de la Vall y el Comú de Canillo por la competencia en los derechos de uso de los bienes comunales (1697-1699)

El enfrentamiento entre el Comú de Canillo y dos prohoms de la parroquia de Ordino por los derechos de uso de los bienes comunales obligó al Consejo de la Vall a intervenir y causó un grave y extraordinario conflicto institucional entre el Consejo de la parroquia de Canillo y el Consejo de la Vall.

Résumé

Les affrontements entre le Conseil de la Vallée et le Comú de Canillo pour une mise en concurrence des droits d'utilisation des biens communs (1697-1699)

La confrontation entre le Comú de Canillo et deux prohoms de la paroisse d'Ordino pour le droit d'utiliser des biens communs a forcé le Conseil de la vallée à intervenir et a provoqué un conflit institutionnel grave et extraordinaire entre le Conseil de la paroisse de Canillo et le conseil de la vallée.

Abstract

The clashes between the Consell de la Vall and the Comú de Canillo about authority over the use of communal lands (1697-1699)

The clashes between the Comú de Canillo and two authorities of the Parish of Ordino on the use of communal lands obliged the Consell de la Vall to intervene and gave rise to an acute and extraordinary institutional conflict between the Parish Council of Ordino and the Consell de la Vall.

El Consell de la Terra, ratificat pels Consenyors de les valls d'Andorra l'any 1419, fou una institució que es reunia un cop l'any per tractar qüestions d'interès general i nomenar Síndics per defensar els interessos dels habitants de les valls d'Andorra a l'exterior. Les primeres actes de les reunions dels representants dels prohoms de les sis parròquies d'Andorra recullen de forma majoritària qüestions relacionades amb l'ús dels béns comunals, en concret de les herbes, dels boscos i de les aigües, així com la seva explotació i ús de forma genèrica.¹ L'exercici d'aquesta competència podia entrar en conflicte amb les competències atorgades als Consells de Parròquia a l'hora de tractar sobre els drets d'us i explotació dels béns comunals.

En aquest context de possibles conflictes entre el Consell de la Terra i els Comuns pels drets sobre l'administració dels béns comunals sobresortiren dos casos a finals del segle XVII. El conflicte entre dos prohoms importants de la Parròquia d'Ordino i el Comú de Canillo va posar damunt de la taula la qüestió de quina havia de ser la darrera institució competent pel que fa a l'administració dels béns comunals, el Consell de la Terra o els Consells de Parròquia. El primer conflicte enfrontava a Nicolau Areny, d'Ordino, contra el Comú de Canillo pels drets de tallar fusta en un bosc comunal per reparar una borda que el prohoms d'Ordino acabava de comprar a Canillo. El segon enfrontava a Joan Antoni Rossell, també d'Ordino, contra

1. VELA, SUSANNA: *Diplomatari de les valls d'Andorra* (s. xv). Andorra. Govern d'Andorra, 2002, p. 26 i 27.

el Comú de Canillo pel dret de boga i dormida de bestiar a les seves propietats de la Parròquia de Canillo. El rerefons del conflicte era el dret dels propietaris d'una Parròquia amb possessions en una altra d'utilitzar els béns comuns com si fossin naturals de la Parròquia on es trobava la propietat. El que va començar com dos conflictes entre el Comú de Canillo i dos particulars de la Parròquia d'Ordino va originar un tercer conflicte entre el Consell de la Vall i el Comú de Canillo sobre les competències en matèria de l'administració dels béns comuns.

A més de donar a conèixer aquests tres conflictes, la documentació aporta informacions per conèixer alguns dels aspectes propis de la societat andorrana del segle XVII. A partir de l'anàlisi d'aquest cas també es pretén donar a conèixer el funcionament dels mecanismes legislatius i executius del Consell de la Vall a fi de fer valer els seus acords i resolucions, i concretament la competència com a àrbitre en la resolució de conflictes entre els particulars i els Comuns. Finalment també es manifesta el seu poder per intercedir davant dels Coprínceps i els Veguers en benefici dels Comuns i dels particulars.

En definitiva es pretén mostrar la consolidació del Consell de la Vall com la institució de govern més important i més dominant a les valls d'Andorra a finals del segle XVII. Les fonts d'informació imprescindibles que han permès elaborar aquest article es troben en la documentació de l'Arxiu de les Set Claus. Sens dubte, la història d'Andorra és la història del Consell General.

Els conflictes del Comú de Canillo amb Nicolau Areny i Joan Antoni Rossell, d'Ordino

Nicolau Areny i Torres (1654-1731)

Nicolau Areny fou un fill cabaler de la casa Areny d'Ordino. Es va casar als vint anys amb una noia de catorze, Maria Àngela Pal i Ardiaca, pubilla de la casa Pere Babot,

d'Ordino. L'any 1702 es va casar en segones núpcies amb Eulàlia Castellarnau de la casa Rossell, de Sispony, vídua de Bartomeu Calbó, de Soldeu, fill del Cònsol de la Parròquia de Canillo amb qui es va haver d'enfrontar l'any 1699 pel conflicte amb el Comú de Canillo que es tracta en aquest article.² El pes polític, econòmic i social que va assolir Nicolau Areny feu que la casa Pere Babot passés a anomenar-se casa Nicolau.

Nicolau Areny fou un home emprenedor, i amb la seva ascensió econòmica, social i política la casa va passar a ser coneguda com a casa Nicolau. La casa Pere Babot va arribar a ser la tercera casa més ramadera de la Parròquia d'Ordino, darrere de la casa Areny i la casa Rossell, i una de les més importants del país. El fet de disposar de diner en efectiu, obtingut a partir de la venda de bestiar o de partides de ferro –fins i tot va ser propietari d'una farga al Serrat–, li va permetre actuar de financer, amb emprèstits que oscil·laven entre les 15 i les 300 lliures.³ El creixement patrimonial de la casa Pere Babot es fonamentava en la compra de propietats o a partir de l'impagament de préstecs per part de cases més petites, ja fossin de la Parròquia d'Ordino o d'altres parròquies, que durant aquells anys passaven per importants dificultats econòmiques. Aquesta era una pràctica habitual de moltes cases fortes. La casa Pere Babot tenia propietats a la Parròquia de Canillo, en concret, a la vall d'Incles⁴ i a Sella.⁵ D'aquí el seu interès a tenir una borda a Canillo.

La fortalesa econòmica, amb el conseqüent ascens social, van situar Nicolau Areny com un dels prohoms més importants del país. Entre el 1694 i el 1730 el trobem documentat com a Cònsol d'Ordino, com a Conseller general o com a Síndic del Consell de la Vall. Com a Síndic, entre el 1694 i el 1697, el conflicte exterior que més el va ocupar fou la negociació de l'exempció del dret de lleuda a la vila d'Ac-s-dels-Tèrmes, lloc on les autoritats municipals

2. ALCOBÉ, JORDI; CASAL, MARC: *Nostres Arrels*. Andorra la Vella, Comú de Canillo. Impremta les Valls, 1995, p. 229.

3. DE LA PARTE, ISABEL; MAS, DAVID: *La casa a Andorra. Dues històries de família*. Govern d'Andorra, Ministeri de Turisme i Cultura. Arxiu d'etnografia d'Andorra, monografia 3.

Barcelona. Ed. Altafulla, 2000, p. 59 i 60.

4. ACC, llibre 12, f. 343 r°.

5. APC, Manual de Protocols notarials de Joan Peyre (1695-1702).

havien requisat bestiar a ell mateix i a Joan Call per no voler pagar aquesta imposició.⁶ També va actuar de forma decisiva durant la Guerra de Successió Espanyola (1705-1714) en defensa de la neutralitat de les valls d'Andorra a partir de les negociacions que va dur a terme amb els oficials de l'exèrcit francès.⁷

▼
Vista general del poble d'Ordino a principis del segle xx on es poden veure les cases Nicolau i Rossell on visqueren Nicolau Areny i Joan Antoni Rossell ANA/FGP, 534. Autor: Guillem Plandolit

Joan Antoni Rossell (1638-1710)

Fou hereu de la Casa Rossell d'Ordino, la segona casa més forta de la Parròquia d'Ordino.⁸ L'any 1669 es va casar amb Magdalena de la casa Areny d'Ordino. La principal font d'ingressos li provenia de la venda del ferro de la seva farga de Santa Caterina i de l'engreix i venda del bestiar oví. L'entrada de capital li va permetre comprar propietats a la Parròquia d'Ordino i a d'altres parròquies. A Canillo tenia una pleta a la zona del Forn de Prats.⁹

Joan Antoni Rossell va destacar per la seva rellevància en càrrecs polítics. Fou Cònsol i Conseller per la Parròquia d'Ordino i el segon Síndic general nomenat pel Consell de la Terra l'any 1668,¹⁰ ja que fins l'any 1667 es nomenaven diferents persones com a Síndics o missatgers en funció

de les gestions que s'havien de dur a terme. L'any 1684 també el trobem com a Síndic del Consell de la Vall.¹¹ En aquest càrrec va haver de negociar la qüestió de la contribució a l'arxiduc Carles d'Àustria, candidat a la corona dels regnes hispans l'any 1701.¹² També va actuar com a Notari entre els anys 1680 i 1681.

El Comú de Canillo

Durant la primera meitat del segle XVI el Consell de la Parròquia de Canillo ja es troba documentat. El Consell, presidit per dos Cònsols i dos Consellers, renovats cada any, es reunia amb la resta de prohoms de la Parròquia (hereus de les "cases d'anfoc") dins de la casa comuna per gestionar les qüestions i els afers relacionats amb l'administració de la Parròquia. En algunes reunions també hi assistien els casalers o hereus de les cases amb menys poder econòmic i patrimonial. L'administració i gestió d'explotació dels béns comunals com les pastures i els boscos, amb què es sostenien les finances comunals, era la principal competència a gestionar. Per aquest motiu el comú vetllava pel compliment de les ordinacions i per l'explotació ordenada i autoritzada dels béns comunals. La Parròquia de Canillo era la més rica pel que fa a la possessió de boscos i pastures i la més important pel que fa a l'activitat ramadera.

Els Cònsols i Consellers que van haver d'intervenir en motiu dels conflictes amb Nicolau Areny i Joan Antoni Rossell foren: Miquel Adellach (a) Gastó, de la Costa, i Miquel Adellach (a) Som de Canillo (1697); Joan Naudí (a) *Maistre*, de Prats i Jaume Martí (a) Martí, del Tarter (1698); i Bartomeu Calbó (a) Calbó, de Soldeu i Esteve Rossell (a) Pellicer, del Vilar (1699). Els Cònsols sortints a finals de desembre de cada any passaven a ser Consellers generals del Consell de la Vall durant els mesos de maig o juny de

6. ANA/ASC, núm. 909.

7. DE LA PARTE, ISABEL; MAS, DAVID: *La casa a Andorra. Dues històries de família*. Govern d'Andorra, Ministeri de Turisme i Cultura. Arxiu d'etnografia d'Andorra, monografia 3. Barcelona. Ed. Altafulla, 2000.

8. CODINA, OLIVIER; BOSCH, JOSEP MARIA; VILA, ANTONI: *La Farga Rossell. El zenit de l'obtenció del ferro pel sistema directe. 1842-1876*. Monografies del Patrimoni Cultural d'Andorra.

Andorra la Vella, Govern d'Andorra, 2001, p. 32 i 33.

9. ACC, llibre 12, f. 344 r.

10. ANA/ASC, núm.127.

11. ANA/ASC, núm. 4556.

12. ANA/ASC, núm. 1209.

l'any següent, en funció de quan es convocava el Consell de Sancogesma.

Vista general del poble de Canillo a principis del segle xx on es poden veure cases, bordes i molins. La primera casa comuna es trobava sota l'església de Sant Cerni, prop d'on es troba l'actual cementiri vell

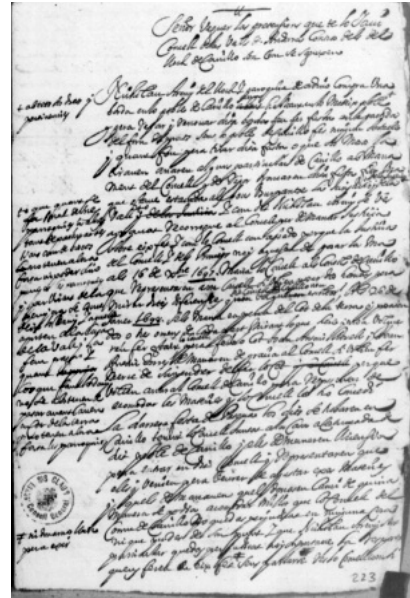
L'esberrany de la carta al Veguer episcopal del 1699

L'esberrany d'una carta encapçalada amb aquestes paraules: “senyor Veguer. Las pretensions que te lo savi consell de las valls de Andorra contra dels del lloch de Canillo son com se segueixen [...]”¹³ ens aporta una preciosa i detallada exposició dels conflictes entre el Comú de Canillo, d'una part, i Nicolau Areny i Joan Antoni Rossell, ambdós d'Ordino, de l'altra, per qüestions relacionades amb l'ús dels béns comuns per part de persones forasteres de la Parròquia, malgrat tinguessin propietats a la Parròquia de Canillo. Cal dir que aquesta relació de fets és la interpretació feta per Pasqual Garas, amb tota probabilitat assessor del Consell de la Vall, i per tant molt subjectiva, ja que no s'ha pogut trobar cap versió documentada del conflicte per part del Comú de Canillo ni per part de Nicolau Areny ni de Joan Antoni Rossell. Per tant, és una versió no contrastada malgrat la pretesa voluntat del Consell de la Vall de ser objectiu. Segons aquest document, i la informació extreta d'altra documentació, els fets es van desenvolupar de la manera següent:

13. ANA/ASC, núm. 223.

14. APC, protocols notarials de Joan Peyre (1695-1702).

15. APO, protocols notarials d'Isidre Guillemó, protocol del 3 de desembre del 1696.

Primer foli de l'esberrany de la carta adreçada pel Consell de la Vall al Dr. Cruyllès, Veguer episcopal, escrita per Pasqual Garas l'any 1699 ANA/ASC, núm. 223

El conflicte amb Nicolau Areny de 1697-1698

El 29 de setembre de l'any 1696 Jaume Dotell i Mònica Dotell, (a) Caubonet, de Canillo, firmaren acte de debitori a favor de Nicolau Areny, de la casa Pere Babot (avui casa Nicolau), d'Ordino, per un valor de 6 dobles tots els béns presents i esdevenidors que tenien a Canillo, en especial un hort que confrontava amb la plaça i la casa Caubonet.¹⁴ El 3 de desembre del 1696 la persistent necessitat econòmica obligava als Caubonet a vendre al mateix Nicolau Areny una era i una borda situada al poble de Canillo. Les confrontacions que consten en l'acta de compra-venda situaven la borda prop del riu de Montaup i de la plaça antiga del poble de Canillo.¹⁵

Nicolau Areny va manar a Peyre de Niot, de Canillo, i a Miquel Garreta, d'Encamp, dos dels seus mossos, que anessin a fer fusta al bosc del Forn de Prats per poder reparar la borda que havia comprat “sens que lo poble de

Canillo fes ningun obstacle".¹⁶ De fet, Nicolau Areny no havia demanat autorització al Comú de Canillo per poder dur a terme la tala de la fusta i per aquest motiu "*anaren alguns particulars de Canillo ab manament del Consell, y de rigor trencaren dita fusta fins [i tot] una que estava estacada al bou*",¹⁷ en burla de la jurisdicció, de la justícia i de la Vall.

Nicolau Areny es va sentir agreujat per aquest incident i va acudir al Consell de la Vall, d'on n'era un dels Síndics, per demanar justícia.

El 5 de març del 1698 el Consell de la Vall va manar als Cònsols de Canillo i a Nicolau Areny que nomenessin a dos homes de cada part per tractar les diferències que tenien "*y dit Consell de Canillo no ho volgueren escoltar*".¹⁸

El 26 de gener de 1698 el Consell de la Vall va nomenar Joan Antoni Rossell i Joan Antoni Torres, dos prohoms de pes del Consell, per fer pagar la pena del Cot al Comú de Canillo per haver desobeït el manament. Aquests prohoms van demanar al Consell de la Vall que es suspengués l'aplicació de la pena del Cot perquè volien anar a parlar amb el Consell de la Parròquia de Canillo per convenir un acord que posés fi al conflicte. El Comú de Canillo va manar fer Consell el dia de la festa de Pasqua de 1698, i "*tenint lo Consell juntat a la casa acostumada de Canillo*"¹⁹ els prohoms comissionats per la Vall van demanar permís per entrar al Consell. El Consell de la Parròquia de Canillo no va voler tractar la qüestió i un o dos dels menors del Consell els van respondre que "*ells no sabian res de això y que lo bosch here seu, que ningú no-ls podie tocar ni privarlos de trencar fusta*".²⁰

▼
El bosc del Forn de Prats
ACC, fons fotogràfic

El Consell de la Vall, vista la resposta dels comissionats, va manar aplicar la pena del Cot al Comú de Canillo per un import de 8 lliures, 10 sous i 4 diners, i que portessin per escrits els greuges que tenien contra Nicolau Areny. "*No pagaren ni depositaren ni portaren en scrits les pretensions*".²¹ Per aquest motiu el Consell de la Vall va aplicar al Comú de Canillo la pena del Recot per un import de 12 lliures, 12 sous i 8 diners i, a més, va manar que si en un termini de vuit dies no s'havia pagat, el Cònsol d'Encamp avisés el Batlle del rei de França per anar-lo a executar. El Cònsol d'Encamp va anar a Canillo amb el Batlle per trobar-se amb el Cònsol de Canillo, que enganyà²² al Cònsol d'Encamp perquè ajornés l'execució del pagament uns dies.

El Consell de la Parròquia de Canillo feu arribar per escrit una demanda al Consell de la Vall en la que sollicitava, en compliment de l'acord de la sessió del Consell de Sant Pere del 1698, el retorn de la penyora lliurada al Consell de la Vall per Peyre de Niot i Miquel Garreta, els mossos de Nicolau Areny, per un valor estimat de 35 lliures. Els diners s'havien de donar al Quart de Prats i Meritxell i s'havien d'emprar pel finançament de ponts i altres obres públiques del Comú o manades pel Consell de la Vall. Finalment també es va demanar que es revisessin els arrestos dels avantpassats sobre aquesta demanda.²³ L'estimació del dany fou feta per Joan Naudí (a) *Maistre*, Jaume Martí, Cònsols l'any 1698, i per Miquel Adellach (a) *Gastó*, Miquel Adellach (a) *Som*, Cònsols l'any 1697, i els acompanyaren els mossos de Nicolau Areny.²⁴

El dia 9 de juliol de 1698, un cop passat el termini que el Cònsol d'Encamp havia donat al Comú de Canillo per pagar el Recot, el mateix Cònsol d'Encamp i el Batlle anaren a Canillo a fi que es fes efectiu el pagament. "*Y no volgueren*

16. ANA/ASC, núm. 223.

17. *Ibidem*.

18. *Ibidem*.

19. *Ibidem*.

20. ANA/ASC, núm. 223.

21. *Ibidem*.

22. *Ibidem*.

23. ANA/ASC, núm. 5034.

24. ACC, llibre 12, f. 344 r.

obeir les penes del senyor Batlle”,²⁵ i quan el Cònsol de Canillo va demanar que algú aportés alguna penyora “ni agué que se li feren de resposta que li donarien la Jaumeta de Roda, sent la dona mes vella que y havia al poble, fent mofa de la justícia y de la Vall”.²⁶

El 29 d'agost del 1698 el Consell de la Vall va dictar una sentència sobre la disputa entre el Comú de Canillo i Nicolau Areny. La sentència la va promoure el Consenyor bisbe d'Urgell, Julián Cano, a través del seu Veguer. El Consell de la Vall va manar a Nicolau Areny que pagués els danys ocasionats per la tala de fusta del Forn de Prats al Comú de Canillo. Es nomenaren dos judicadors, Antoni Palmitjavila, de Fontaneda, i Miquel Riberaigua, de Santa Coloma, que podien ser assessorats per un mestre de cases, si ho consideraven convenient, per establir el valor dels danys. Nicolau Areny, després de pagar les despeses, tenia dret a agafar la fusta sencera que li havien requisat però havia de pagar el valor afegit de la resta de la fusta que li fes falta. La sentència la signaren tots els Còsols i Consellers del Consell de la Vall, a excepció dels de la Parròquia de Canillo.²⁷ En resposta a aquesta sentència Nicolau Areny va presentar una denúncia contra els qui li havien trencat la fusta.

El pagament i el compliment de la sentència del Consell de la Vall no es degué dur a terme a curt termini perquè en la sessió del Consell de Sant Tomàs del 1698, el Consell de la Vall va tornar a manar a Nicolau Areny que abans del dia de Sant Antoni de gener fes efectiu al Comú de Canillo el pagament del dany pel valor que havien establert els judicadors.²⁸ El 28 de maig del 1699 el Consell de la Parròquia de Canillo va manar a Joan Pere Armany i Joan Vilar que, en el proper Consell de la Terra, per Sancogesma, demanessin amb persuasió el pagament dels danys, la penyora i els Cots i Recots que havia ocasionat Nicolau Areny per un valor de 23 lliures i 12 sous.²⁹ L'estimació dels judicadors nomenats pel Consell de la Vall havia rebaixat els danys calculats inicialment pels prohoms de Canillo en unes 35 lliures... El pes de Nicolau Areny en el si del Consell de la Vall era evident...

Acta del Consell de la Vall del 29 d'agost del 1698 en la qual es resol sobre el conflicte entre el Comú de Canillo i Nicolau Areny ANA/ASC, llibre 34, f. 70r

No s'ha trobat informació documentada sobre la resolució del conflicte, però cal suposar que el retorn de la borda a la casa Caubonet i la posterior compra de la mateixa per part del Comú devia posar fi al litigi, ja que Nicolau Areny potser va renunciar a la fusta que reclamava. Tampoc s'ha trobat constància documental que confirmi que Nicolau Areny duigués a terme cap pagament al Comú de Canillo pels danys al bosc del Forn de Prats. Així, el 26 de juliol del 1699 el Comú de Canillo va decretar que qualsevol particular que volgués comprar la borda de Nicolau Areny, que abans havia estat de Caubonet, no la podia comprar per sobre del preu que havia ofert el Comú, ja que la volia per a ell. L'estimació del pati, hort i parets de la borda de Caubonet la van dur a terme Miquel Adellach (a) Gastó i un comissionat de la casa Soldevila dels Plans.³⁰ En cas que algú desobeís aquest manament, el Comú es reservava el dret de prendre la borda i castigar l'infractor.³¹ Poc després, la borda retornava a casa Caubonet per una via que no s'ha

25. ANA/ASC, núm. 223.

26. Ibídem.

27. ANA/ASC, llibre 34, f. 70 r.

28. ANA/ASC, llibre 34, p. 72 v.

29. ACC, llibre 12, f. 340 v.

30. ACC, llibre 12, f. 344 r°.

31. ACC, llibre 12, f. 341 r.

pogut documentar. El 20 de setembre de 1699 el Comú de Canillo, representat pels Cònsols Bartomeu Calbó de Soldeu i Esteve Rossell, de la casa Pellicer del Vilar, va comprar a Jaume Dotell, de la casa Caubonet de Canillo, una borda, amb el seu hort i pati, situada a Canillo, la qual confrontava a l'est amb la plaça i carrer de Canillo, al sud amb carrer i casa de Joan Cabellol, a ponent amb el riu de Montaup i al nord amb la casa de la Passamanera. El preu de la compra es va fixar en 56 lliures i 10 sous, a raó de 5 lliures, 10 sous la dobla d'or.³²

Vista del poble de Canillo a principis del segle xx. La casa i la borda de la casa Caubonet es trobava davant de Cal Francès
ANA/CEC, 0037. Autor: Frederic Bordas Altarriba

l'entrada de bestiar d'altres propietaris per femar i dormir. Aquest acte s'havia de dur a terme davant del Batlle i del Notari. Els Cònsols i Miquel Call havien de signar la validesa de l'acte en representació del Comú de Canillo.³³

El conflicte amb Nicolau Areny es va diluir, però la qüestió de fons, és a dir, el dret i les condicions dels forasters a utilitzar els béns comunals de la Parròquia de Canillo continuava en discussió, com es va posar de manifest en el litigi amb Joan Antoni de la Casa Rossell d'Ordino, paral·lel en el temps al litigi del Comú de Canillo amb Nicolau Areny.

La borda de la casa Caubonet es trobava davant de cal Francès, on actualment passa la CG2
ACC, Arxiu fotogràfic

Durant l'hivern del 1699 el Comú de Canillo es va veure obligat a acceptar el fet que els propietaris de fora la Parròquia havien de tenir els mateixos drets que els habitants de la Parròquia, i així el 17 de desembre del 1699, en sessió de Consell manat i campana tocada de la Parròquia de Canillo, es va donar curs al manament del Consell de la Vall a instància de Nicolau Areny. El Comú de Canillo va nomenar com a testimonis Miquel Saginasses, de Meritxell, Naudí, de Molleres, Jaume Naudí, Francesc Casal, Joan Ramon Font i Miquel Call, del Tarter, per assistir a l'acte de reconeixement com a terres de guarda dels prats que Nicolau Areny posseïa a la Coma d'Incles, és a dir, es permetia al propietari a tancar el seu prat o terra per evitar

El conflicte amb Joan Antoni Rossell de 1698-1699

El 12 de maig del 1698 el Consell de la Vall va manar als Cònsols de Canillo que assenyalessin un pas a Joan Antoni Rossell perquè pogués portar bestiar a una propietat que tenia a la Parròquia de Canillo per fer-hi dormir el ramat i femar la seva propietat. Prèviament el Consell de la Parròquia de Canillo havia desestimat aquesta demanda. Es va manar al Cònsol d'Encamp que fes complir el manament.³⁴

El 20 d'agost del 1698 el Consell de la Vall va imposar un Cot als Cònsols i Consell de la Parròquia de Canillo per no haver permès entrar el bestiar de Joan Antoni Rossell a les seves possessions de Canillo i haver-lo segrestat i portat a

32. ACC/FCB, núm. 47.

33. ACC, llibre 12 f. 343 r.

34. ANA/ASC, llibre 34, f. 72.

la força a la plaça o carrer de Canillo “*ab grans alarits com si portaven una pilla, com si no [creguessin] a la justícia de nostres prínceps i del Concell*”.³⁵

El 3 de desembre del 1698 es va celebrar un Consell de la Vall amb l'assistència del Veguer episcopal, Dr. Cruylles, dels raonadors i de “*persones ben vistes*”.³⁶ En aquest Consell no es va arribar a cap acord amb els quatre del Consell de Canillo i, per aquest motiu, es va donar permís als de Canillo per retirar-se de la sessió del Consell i per recórrer el cas a una instància superior “*o a ont mes convenient los apareixerà*”.³⁷ El dia 7 del mateix mes, en una nova sessió del Consell de la Vall, es va acordar que qualsevol particular o foraster que entrés a fer péixer bestiar a la Parròquia de Canillo no podia entrar dins les herbes arrendades ni als solans i que no havien de pagar el tribut de l'*estrany* durant els tres primers dies. Si volien bogar s'havia de demanar llicència als Cònsols; així es donava dret als forasters a servir-se d'alguns béns comunals. En la mateixa sessió del Consell de la Vall es va manar a Joan Antoni Torres, d'Encamp, que escrivís una carta al Cosenyor bisbe d'Urgell sobre el cas de la Parròquia de Canillo.³⁸ L'endemà Joan Antoni Torres, en nom del Consell de la Vall, va escriure una carta al bisbe d'Urgell en la qual agrafia el suport del bisbe i del seu Veguer en la resolució del conflicte amb la Parròquia de Canillo. També li feu saber que el Veguer episcopal havia sotmès al Comú de Canillo o a algun dels seus particulars i que la Parròquia de Canillo tornaria a pagar els delmes. Va posar de manifest que Rossell ja estava satisfet amb la qüestió de l'atemptat, és a dir, que se li havia restituit el bestiar segrestat. Per aquest motiu va demanar el perdó pels de Canillo, a fi de restablir la pau i la quietud.³⁹ El 21 de desembre el Cosenyor bisbe d'Urgell va contestar la carta del Consell de la Vall i va donar les gràcies a totes les persones que havien participat en la resolució del conflicte

contra els de Canillo i a l'establiment de la pau i de la quietud, però pel que feia a la qüestió del perdó es va mostrar reticent perquè no volia que aquest gest servís per resoldre conflictes de forma sistemàtica sense càstig pels infractors.⁴⁰ El bisbe d'Urgell va intuir que el conflicte no havia finalitzat i que aniria a més.

En la sessió de Sancogesma del Consell de la Vall del 1699, l'1 de juny, a instància del Dr. Cruylles, Veguer episcopal, es va promulgar una altra ordinació per resoldre la disputa entre el Comú de Canillo i els seus habitants, d'una part, i els forasters que tenien terres i possessions dins de la Parròquia de Canillo, de l'altra, sobre el dret de poder bogar i femar durant un temps sense cap imposició. El Consell de la Vall va demanar als representants del Consell de la Parròquia de Canillo quin model d'ordinació sobre aquest dret volien copiar d'una altra Parròquia, ja que no volien que fossin ni més ni menys envers altres parròquies. Els canillencs van respondre que “*ja tenien ses ordinacions*”.⁴¹ En vista de la negativa, el Consell de la Vall, un cop més sense el vistiplau del Comú de Canillo, va establir el dret de bogar i femar el bestiar de propietaris forasters per un període de temps de dos dies i dos nits. També va prohibir l'entrada de bestiar amb malalties contagioses i, finalment, va manar que qualsevol sentència o declaració sobre aquesta qüestió quedés anotada en el llibre d'arrestos (decrets).⁴² “*Vista aquesta ordinació per fer mofa del Concell de la Vall*”,⁴³ el Consell de la Parròquia de Canillo va aprovar la seva pròpia ordinació contrària a la que havia imposat el Consell de la Vall. Així, el 28 de maig del 1699, “*ab consel manat y campana tocada, y los demes ese de present, los de anfoc i casalès [...]*”, es va establir la prohibició a tot bestiar foraster d'entrar, treballar i pasturar dins la Parròquia de Canillo. També es va prohibir als forasters fer llenya, talar fusta i aprofitar-se de qualsevol altre dret comunal. Afegia que qualsevol particular de la

35. ANA/ASC, núm. 223.

36. Sic.

37. ANA/ASC, llibre 34, f. 75 r.

38. Ibídem.

39. ANA/ASC, núm. 568.

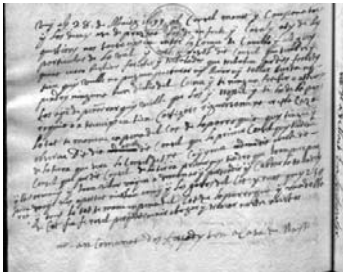
40. ANA/ASC, núm. 990.

41. ANA/ASC, núm. 223.

42. ANA/ASC, llibre 34, p. 24.

43. ANA/ASC, núm. 223.

Parròquia o foraster que trobés un infractor l'hagués de denunciar, i que si no complien amb aquesta obligació “sien castigats rigorosament en esta caza”. Finalment també es va imposar una dobla de Cot a Joan Antoni Rossell per haver fet entrar el seu bestiar a bogar i haver trencat les ordinacions del Comú de Canillo.⁴⁴

Acta de la sessió del Consell de la Parròquia de Canillo del 28 de maig del 1699 en la qual s'aprovà una ordinació que prohibia als propietaris forasters de la Parròquia de Canillo servir-se dels béns comunals

Dies mes tard, Joan Antoni Rossell, emparat per la resolució del Consell de la Vall, va demanar permís al Consell de la Parròquia de Canillo per poder fer dormir el seu bestiar durant dos nits a les seves propietats de la Parròquia de Canillo. El Consell de Canillo s'hi va tornar a negar i Joan Antoni Rossell es va tornar a queixar un altre cop al Consell de la Vall, que va imposar la pena del Cot al Comú de Canillo per la desobediència. Joan Antoni Rossell també va presentar una denúncia al Veguer episcopal perquè alguns “amotinats”⁴⁵ de Canillo havien afirmat que matarien els seus pastors si feien entrar el bestiar.⁴⁶ En vista de la desobediència del Consell de la Parròquia de Canillo al manament del Consell de la Vall, se'ls va imposar la pena del Recot. I fins aquí l'exposició dels fets redactada per Pasqual Garas.

El final del conflicte es troba poc documentat. L'11 de juliol

el Consell de la Terra es va reunir, a instància del Veguer episcopal, per respondre una carta del bisbe d'Urgell i Consenyor episcopal en la qual demanava informació sobre el conflicte entre el Comú de Canillo i el Consell. La sessió es va ajornar fins l'endemà diumenge 12 de juliol perquè els Cònsols i Consellers de la Parròquia no havien rebut l'autorització del Consell de la Parròquia per assistir al Consell i encara no tenien els plens poders. Entre el 12 i el 13 de juliol de 1699 el Consell de la Terra⁴⁷ es va reunir per tancar i aprovar un acord amb el Comú de Canillo. L'acord i l'aprovació es va dur a terme amb la presència de sis Síndics nomenats pel Comú de Canillo –dos per la mà major, dos per la mà mitjana i dos per la mà tercera– i, per l'altra part, els 24 del Consell de la Vall. El conveni fou protocol·litzat pel notari Josep Artigalàs, de la Seu d'Urgell.⁴⁸ No s'ha pogut trobar aquest document ni a l'arxiu del Comú de Canillo ni a l'arxiu de les Set Claus. Tampoc s'han pogut localitzar els protocols del notari Josep Artigalàs. Aquesta mancança no ens permet conèixer els detalls de l'acord i, per tant, el final del conflicte, així com tampoc es pot saber quins Síndics representants de la Parròquia de Canillo foren escollits per cada mà ni quins estaments representaven cada mà.

Del que sí que es té constància és de la satisfacció del Consell de la Vall per la resolució del conflicte mitjançant la signatura d'un conveni i el malestar del bisbe d'Urgell, Julián Cano, per l'esclat d'aquest afer, tal com es va posar de manifest en dos cartes. La primera carta l'adreçava el Consell de la Vall al bisbe d'Urgell i Consenyor de les Valls d'Andorra, Julián Cano, datada el mateix 13 de juliol, en què s'agraïa un cop més el seu ajut i el del seu Veguer per la resolució del conflicte amb el Comú de Canillo i es demanava la concessió del perdó pels de Canillo.⁴⁹ El 19 de juliol Julián Cano va respondre la carta mostrant-se satisfet per la resolució del conflicte i va acabar atorgant el

44. ACC/llibre 12, f. 340 v.

45. Sic.

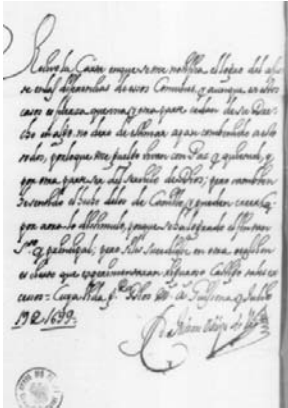
46. ANA/ASC, núm. 223.

47. ANA/ASC, llibre 34, f. 79 r°. La denominació de Consell encara es mantenia l'any 1699, tot i que cada cop era més freqüent definir la institució com a Consell de la Vall.

48. ANA/ASC, llibre 34, f. 79 r.

49. ANA/ASC, núm. 781.

perdó demanat per la Parròquia de Canillo a través del Consell General, però va manifestar el seu ressentiment amb les autoritats canillenques amb aquestes paraules: *“Pero también he sentido el hecho de los de Canillo, y pueden creerlo, por ahora lo disimulo [por] el fin tan santo y principal, però si les sucediese en otra ocasión, es cierto que experimentaràn riguroso castigo tales excesos”*.⁵⁰

Carta de Julián Cano, bisbe d'Urgell i Consenyor de les valls d'Andorra, adreçada al Consell de la Vall per agrair la resolució del conflicte amb el Comú de Canillo ANA/ASC, núm. 222

Algunes reflexions al voltant dels conflictes

L'enfrontament entre el Comú de Canillo i dos prohoms importants de la Parròquia d'Ordino, Nicolau Areny i Joan Antoni Rossell, és la visualització d'un conflicte o debat molt més general: el dret dels forasters amb possessions en una altra Parròquia a fer ús dels béns comunals de la Parròquia on tenen les possessions en les mateixes condicions que els parroquians locals.

El Consell de la Vall va actuar com a àrbitre entre les parts enfrontades. La sentència del Consell de la Vall del 29 d'agost de 1698 només resolva el conflicte entre Nicolau Areny i el Comú de Canillo i no afegia cap ordinació de caire general. Com en molts casos l'establiment d'una legislació general té els seus orígens en fets puntuals o particulars.

La resolució del 7 de desembre de 1698 va posar fi als enfrontaments entre Joan Antoni Rossell i el Comú de Canillo, però també va establir una normativa general pel que fa al tipus de pastures que quedaven restringides a l'ús general. La resolució afectava als particulars de la Parròquia i als forasters, és a dir, no feia distincions entre els propietaris de la Parròquia de Canillo i els propietaris d'altres parròquies. Tant uns com altres havien de demanar autorització als Còsols per poder femar i deixar dormir el bestiar. Per contra, l'ordinació de l'1 de juny del 1699, de caràcter general, perjudicava la Parròquia de Canillo i afavoria els forasters que tenien terres i possessions dins de la Parròquia de Canillo, ja que establia el dret de bogar i femar el bestiar de propietaris d'altres parròquies per un període de temps de dos dies i dos nits. També prohibia l'entrada de bestiar amb malalties contagioses. Tenia competències el Consell de la Vall per anar tant lluny?

De les actes d'aquesta sessió del Consell de la Vall se'n desprèn que la Parròquia de Canillo era l'única que no permetia l'explotació de béns comunals als forasters d'altres parròquies. L'ordinació del Consell de la Vall s'establia en clau de país i d'igualtat. Era una lluita del Consell de la Vall i dels prohoms poderosos d'altres parròquies contra el poder ancestral de les administracions locals que impedia la unificació del territori en clau de país. Tots eren andorrans i havien de tenir les mateixes possibilitats d'utilitzar qualsevol bé comunal, indiferentment de la Parròquia on es trobés. El Comú de Canillo no s'oposava a l'explotació de béns comunals per part de prohoms o particulars forasters, sempre que ho considerés necessari i beneficiós pels interessos de la Parròquia, com es constata en una concòrdia signada entre Guillem d'Ordino i el Comú de Canillo el 26 de juliol del 1690, que posava fi a un litigi pels drets d'ús i de pastura de bestiar de Guillem d'Ordino a les seves possessions de Montaup i Mereig a canvi d'una aportació econòmica anual.⁵¹ El que no acceptava el Comú de Canillo era la intromissió del Consell de la Vall ni dels Veguers ni dels

50. ANA/ASC, núm. 222.

51. ASC/APSJ núm. 1299. Publicat per BASCOMPTE, DOMÈNEC: *Diplomatari de la Vall d'Andorra* (s. XVII). Andorra. Govern d'Andorra, 1997, p. 353-358.

Consenyors en aquest tipus de disputes. Això queda ben palès al llarg de la descripció dels conflictes presentada en l'apartat anterior on es posa de manifest la seva rebellia i la manca de respecte vers institucions o càrrecs jeràrquicament superiors, com el Consell de la Vall, els Batlles o els Veguers.

El Comú de Canillo no volia reconèixer les resolucions, ordinacions i sentències del Consell de la Vall que tenien a veure amb l'administració, l'explotació i l'ús dels seus béns comunals perquè considerava que era una competència del Comú. Volia continuar amb la protecció dels seus béns comunals en benefici dels prohoms i particulars de la seva Parròquia. Quan el Consell de la Vall va aprovar l'ordinació de l'1 de juny del 1699, el Consell de la Parròquia de Canillo en va aprovar una altra, en el Consell de Sant Pere, contrària a la del Consell de la Vall, en la que no volia reconèixer la competència d'aquest Consell en l'administració i gestió dels béns comunals a la Parròquia de Canillo. Quina ordinació havia de prevaldre? La del Consell General o la del Comú de Canillo? Com que a finals del segle XVII no devia ser clar, fou oportuna la mediació del Veguer episcopal en la resolució del conflicte, però a mitjan segle XVIII Antoni Fiter i Rossell, a través del *Manual Digest* de 1748, ja ho deixava clar: "*los decretos y deliberaciones de algun consell inferior com de Parròquia o Quart, poden ser rescindits per lo Concell General, o gran Consell de las Valls*".⁵²

Tot i que no s'ha pogut localitzar la concòrdia signada el 12 de juliol de 1699, i per tant conèixer-ne els detalls, es pot intuir que pel Comú de Canillo devia ser més una capitulació impulsada pel Veguer que una concòrdia. El Consell de la Vall es degué sentir impotent davant la rebellia del Comú de Canillo i hagué d'acudir al Veguer i al Consenyor episcopal per desbloquejar la crisi institucional. La importància i excepcionalitat d'aquesta concòrdia es va posar de manifest en el fet que la Parròquia de Canillo va haver d'aportar sis Síndics, de tots els estaments socials, el Consell de la Vall feu signar els seus 24 membres, i

sobretot perquè no es coneix cap altra situació en la història d'Andorra en què es signi un conveni per una qüestió de competències entre dos institucions del país: el Consell de la Vall i un Comú. És comprensible, doncs, el malestar del Consenyor bisbe d'Urgell Julián Cano davant l'esclat d'aquest conflicte i, en concret, contra el seu instigador, el Comú de Canillo o alguns dels seus prohoms. La delimitació de competències entre les diferents institucions del país fou una qüestió latent en el passat, ho és en el present i segurament ho continuarà essent en el futur.

Una societat d'antic règim

L'esberrany de la carta adreçada al Veguer, escrita per Pasqual Garas, dona alguns detalls que il·lustren els components i funcionament de la societat andorrana de finals del segle XVII i de l'antic règim.

El primer que s'ha de dir és que ens trobem davant d'una societat estamental presidida per nobles o alts càrrecs eclesiàstics. Aquí s'hi troben els Consenyors de les valls d'Andorra: el bisbe d'Urgell i el rei de França, amb els seus respectius Veguers.

Dins de les Valls d'Andorra també hi havia un model de societat estamental. Dalt de tot, els caps de les principals cases o prohoms, amb diferents graus de riquesa i poder. Els principals eren els hereus de les cases fortes com la d'Areny, de Rossell i de Nicolau Areny a Ordino, la de Mateu Moles a Andorra la Vella (després Casa Molines), la de Joan Antoni Torres a la Parròquia d'Encamp o la d'Andreu Pal de Sant Julià de Lòria. Per sota, un conjunt de cases benestants a totes les parròquies. Més avall del grup dels prohoms es trobaven els casalers, els fundadors de noves cases amb algun patrimoni, alguna mica de bestiar i amb unes possibilitats econòmiques sempre al límit. Podien assistir als Consells de Parròquia⁵³ però no podien optar als càrrecs públics. És el que cal entendre com a menors dins del Consell de Parròquia. Per sota d'aquesta escala es trobaven els cabalers que eren els fadrins de les cases que

52. FITER ROSELL, ANTONI: *Manual Digest*. Andorra. Consell General, 1987, p. 265.

53. ACC/llibre 12, f. 340 v.

s'havien de guanyar la vida com a pastors, com a jornalers al camp o com a traginers. En definitiva, eren els mossos.

Gravat social del segle XVII

Les dones no tenien cap reconeixement social. Podien ser maltractades i vexades. En el document de Pasqual Garas es diu que alguns particulars de la Parròquia de Canillo oferiren la Jaumeta de Roda com a penyora. El masculisme era un valor social totalment reconegut en la societat de l'antic règim, fins i tot assimilat per les mateixes dones.

La societat de les Valls d'Andorra de finals segle XVII era una comunitat de muntanya que vivia de l'engreix del bestiar i del conreu d'una terra poc fèrtil, on predominava el cultiu del blat sègol. Les garbes de blat es guardaven a les bordes on es batia. Després, el gra es molia al molí que cada casa podia tenir, al molí d'una casa veïna o al molí comunal d'algunes parròquies. La borda era una construcció molt important per al bon desenvolupament de les activitats agrícoles i ramaderes. Nicolau Areny no era de Canillo però tenia propietats a la Parròquia i, per tant, tenir-hi una borda li era imprescindible. L'hort era indispensable pel sosteniment de moltes famílies. A finals del segle XVII ja es va començar a introduir el cultiu del tabac com alternativa al cultiu del blat o de la vinya en les parròquies més baixes.

La casa era el nucli bàsic de l'estructura social. Dins una mateixa casa hi podien conviure els avis, l'hereu, la mestressa, els fadrins solters, els infants, els mossos i algun animal de companyia. La transmissió del patrimoni a l'hereu o la pubilla donava continuïtat a la casa de generació en generació... malament quan no n'hi havia.

La societat andorrana del segle XVII era poc cultivada.

Només els membres de les cases més importants podien estudiar. De la documentació consultada per realitzar aquest article se'n desprèn que Joan Antoni Torres, d'una casa forta d'Encamp, sabia llegir i escriure, ja que actua com a escrivent del Consell de la Vall. Aquest sovint es servia d'assessors jurídics, com Pasqual Garas, per tractar els afers més delicats. La resta de la població era pràcticament analfabeta.

L'antic Consell de la Terra o Consell de la Vall era la institució on es posaven de manifest els conflictes polítics i institucionals, les realitats econòmiques i socials del país. Per tant, la consulta de la seva documentació, en concret els llibres d'actes i la correspondència, ens permeten conèixer molts detalls de la societat andorrana en diferents moments de la història, en aquest cas la de finals del segle XVII. L'estudi de l'evolució històrica del Consell General també es pot dur a terme a partir de la consulta i interpretació de la documentació generada per aquesta institució al llarg dels segles.

Del Consell de la Terra al Consell General

El període modern a Andorra es va caracteritzar per l'aparició de les grans famílies i la consolidació de les institucions.⁵⁴ El Consell de la Terra es reunia en una primera casa que es trobava al Cap del Carrer a Andorra la Vella.⁵⁵ L'any 1702 el Consell de la Vall va comprar a la família Busquets l'actual Casa de la Vall per convertir-la en la casa on es reunien, menjaven i dormien els Cònsols i Consellers.

Les sessions del Consell podien durar uns quants dies. En la situació que presenta aquest article, el Consell es va reunir els dies 11 (diumenge), 12 (dilluns) i 13 (dimarts) de juliol per arribar a un acord amb el Comú de Canillo. Com l'actual Casa de la Vall, l'antiga Casa del Consell segurament també disposava d'una cuina, habitacions i capella per a què

54. ARISTOT I GOMÀ, ANTONI; PUIGORIOL I LLADÓ, ALBERT: *Andorra el meu país*. Consell General de les Valls d'Andorra, 1963.

55. PUJAL, ALBERT; LLADÓS, JOSEFINA: *La domus del Consell de la Terra*. Andorra. Consell General, 2008.

Cònsols i Consellers sojornessin. El Consell es congregava “en la casa acostumada a hont los Cònsols i consellers de les presents valls de Andorra [es troben] per a tractar negocis comuns sobre la política y conservació de les presents valls de Andorra”.⁵⁶ El Consell es reunia durant l’any en sessions ordinàries. Uns anys eren cinc Consells i altres sis. Els Consells de la Terra ordinaris eren:

- El Consell de Setmana Santa. Es celebrava el dilluns de Pasqua.
- El Consell de Santagesma o Sancogesma o de la Pasqua de l’Esperit Sant. Es fixava pel dilluns abans de la festa de la Pentecosta.
- El Consell de l’Afor. No tenia un dia determinat però s’havia de celebrar a finals d’estiu o a principis de tardor.
- El Consell de Tots Sants només es celebrava els anys imparells, quan es pagava el tribut de la quèstia al Consenyor francès.
- El Consell de Sant Andreu es celebrava el dilluns abans del 30 de novembre.
- El Consell de Sant Tomàs tancava la sèrie de Consells ordinaris anuals i es celebrava el dilluns abans del 21 de desembre.

Gravat de la instal·lació d'un Jutge d'apel·lacions a la Casa de la Vall. s. XIX
Fons de la Biblioteca Nacional d'Andorra

Durant l’any també es podien dur a terme sessions extraordinàries del Consell de la Vall per tractar qüestions

urgents com el conflicte amb el Comú de Canillo. No obstant, s’evitava al màxim convocar Consells durant l’estiu ja que era el moment de més activitat al camp.

A finals del segle XVII el Consell de la Terra es trobava en un moment de transició. Tot i que encara no havia desaparegut la denominació de Consell de la Terra, en aquests moments s'utilitzava més la denominació de Consell de la Vall. De manera menys freqüent també es coneixia com a Consell dels vint-i-quatre.⁵⁷ El nom de Consell General es va començar a utilitzar durant la primera meitat del segle XVIII. El Consell es composava de 24 membres, 2 Cònsols i dos Consellers per cadascuna de les 6 parròquies que hi havia en aquell moment. Un canvi important es va produir pel que fa al nomenament dels càrrecs de Síndics. En un primer moment, fins a la segona meitat del segle XVII, es nomenava un nombre indeterminat de Síndics, els quals actuaven com a missatgers o gestors dels acords del Consell de la Terra, que cal veure com a una institució col·legiada. El 23 de maig de 1667, en sessió, el Consell de la Terra va acordar sobre l'elecció i les competències dels Síndics. Establia que cada any es nomenessin un mínim de dos Síndics, “donant tot plen poder a tots, si son tots dos, o sinó al que se’l i trobarà de exegir qualsevol cosa tocant a la vall... y lo que ells faran sie tant ben fet com si lo Consell ple s’i trobàs...”. Els Síndics nomenats aquell any foren Joan Antoni Torres, d’Encamp, i Antoni Palmitjavila, de Fontaneda.⁵⁸ L’any següent un dels Síndics nomenats fou Joan Antoni Rossell, d’Ordino.⁵⁹ Els Síndics van passar a convertir-se en Síndics actors i procuradors, i en aquells moments encara no es donava més poder a un Síndic que a un altre, com passaria més endavant.

El Consell de la Vall no era aliè a les noves modes socials procedents de l’exterior del país, com la introducció de l’hàbit de fumar o portar barretina al cap. Així, el 6 de gener

56. ANA/NMV, llibre 71, protocol del 16 de desembre del 1697.

57. *Ibidem*, f. 236.

58. ANA/ASC, llibre 11, f. 3r. Publicat a BASCOMPTE, DOMÈNEC: *Diplomatari de la Vall d’Andorra* (s. XVII). Andorra. Govern d’Andorra, 1997, p. 300.

59. ANA/ASC, núm. 127.

del 1699 el Consell de la Vall va prohibir als membres del Consell portar barretina dins la Casa de la Vall i fumar, tant dins com fora del rotlle.⁶⁰ Fou la primera ordinació de la història d'Andorra que prohibia fumar en un local públic.

La Casa de la Vall actual a principis del segle xx

Les competències pròpies del Consell de la Terra eren jeràrquicament superiors a les del Consells de Parròquia, però estaven per sota de les dels Consenyors i els seus representants. El Consell era el responsable de rebre el Consenyor episcopal quan visitava les Valls. Mai un Consenyor francès va visitar les valls andorranes durant l'època moderna. S'aplicaven a les delimitacions territorials, tan internes com externes, mitjançant el manament als Consells de les Parròquies de la revisió de creus.

Des dels inicis el Consell de la Terra s'havia atribuït competències relacionades amb l'explotació dels béns comunals si aquests eren motiu de conflicte o d'indefinió. El Consell de la Terra intervenia en el funcionament institucional, la política econòmica, l'ordre social i donava suport a les institucions de justícia. Pel que fa a les institucions, manava les convocatòries de les sessions del Consell i vetllava perquè tinguessin un desenvolupament ordenat i educat. Ordenava la renovació dels Consellers. Vetllava per l'assistència dels Cònsols i Consellers a les sessions i nomenava càrrecs dependents del Consell com els Capitans, els Mostassàs o els Veedors d'aigües. Participava en el nomenament del càrrec de Notari

mitjançant el sistema de la doena. En matèria econòmica era la institució responsable de centralitzar el pagament de rendes i tributs als Consenyors o a l'església. També regulava el preu i la qualitat dels productes de primera necessitat com el blat, el pa, el vi o les truites de riu. Participava en el nomenament de càrrecs i en l'establiment del preu i la qualitat dels productes fabricats per la confraria de paraires i teixidors de Sant Pere Màrtir i Sant Ivó d'Escaldes-Engordany. També ordenava la revisió dels pesos i de les mesures. Pel que fa a l'ordre social, regulava la pràctica de la caça i de la pesca, vetllava pel bon estat dels camins, en especial els camins rals a l'interior del país. El suport a la sanitat es concretava en la presa de mesures per evitar els contagis durant els episodis de pesta i amb la contractació de metges, cirurgians i apotecaris. En matèria d'ordre públic participava en el nomenament del càrrec de Batlle mitjançant el sistema de la sisena. Manava als Capitans de les parròquies, protegia les Valls dels atacs bandolers i altres malfactors. Finalment també reglamentava l'assistència dels particulars als hostals i tavernes i la pràctica del joc amb apostes en aquests locals. En l'àmbit de la justícia donava suport als Veguers i duia a terme el passament de comptes de les sessions del Tribunal de Corts, mitjançant els raonadors nomenats pel mateix Consell de la Vall.

El Consell de la Vall actuava com a àrbitre en segona i tercera instància en les causes entre veïns i entre els particulars i un Comú. També podia arbitrar en els conflictes entre dos parròquies per la delimitació de límits territorials o de drets d'ús de béns comunals. L'any 1640 el Consell de la Terra definia les tres instàncies dels processos de veedoria. En aquests conflictes una representació del Comú actuava com a jutge en primera instància. El Tribunal de veedoria, compost per una representació d'àrbitres de totes les parròquies nomenats pel Consell de la Terra, actuava com a jutge en segona instància. Finalment el Consell de la Terra podia emetre un dictamen definitiu com a jutge en tercera instància. Si el Comú d'una Parròquia era una de les parts litigants, els seus representants no podien actuar com a àrbitres.

A finals del segle XVII el Consell de la Terra es trobava en un moment de transició cap al que es coneixerà com a Consell

60 ANA/ASC, llibre 75 f. 75 v.

General. Destaca la seva capacitat per evolucionar, enfortir-se i adaptar-se a les necessitats de cada moment històric. La seva denominació començava a canviar i es preferia el terme Consell de la Vall per donar a entendre que era una institució de govern superior a les valls d'Andorra, enteses com a una sola Vall, a fi de donar més sensació d'unitat i homogeneïtat. Es trenca la visió de les valls d'Andorra com una confederació de Parròquies i s'apunta el naixement d'un país que es consolidaria al segle XVIII, després de l'aplicació del Decret de Nova Planta a Catalunya l'any 1716, que desvinculava del tot les Valls d'Andorra del Principat de Catalunya. El Consell era dominat pels prohoms, els caps de casa amb la situació econòmica més benestant. Per tant, el Consell de la Terra, Consell de la Vall o Consell General era la institució on els prohoms fixaven els seus interessos i pretensions.

A modus de conclusió

L'article ha permès donar a conèixer els conflictes que, a finals del segle XVII, van enfrontar dos prohoms importants de la Parròquia d'Ordino, Nicolau Areny i Joan Antoni Rossell, contra el Comú de Canillo pels drets d'ús dels béns comunals com a propietaris forasters de la Parròquia de Canillo. La negativa del Comú de Canillo a acceptar la utilització dels béns propis de la Parròquia als propietaris forasters va obligar el Consell de la Vall a intervenir i resoldre en el conflicte. Les desobediències contínues del Comú de Canillo a les resolucions del Consell de la Vall a favor dels propietaris forasters va originar un conflicte institucional entre el Comú de Canillo i el Consell de la Vall sobre el dret del Consell de la Vall a decidir en els drets d'explotació dels béns comunals. El conflicte es va resoldre mitjançant la signatura d'un conveni promogut pel bisbe d'Urgell, com a Consenyer de les valls d'Andorra, i el seu Veguer. Malauradament aquest conveni no s'ha pogut localitzar, tot i conèixer-ne la seva existència. És la primera vegada en la història d'Andorra que hi ha un conflicte entre el Consell de la Vall i un Comú per una qüestió de competències.

La consulta de la documentació per l'estudi d'aquests conflictes ens ha aportat algunes informacions interessants per conèixer alguns dels aspectes propis de la societat

andorrana del segle XVII. Una societat pròpia de l'antic règim, estamental, dominada pel grup dels prohoms, masclista i violenta. Els documents conservats a l'arxiu de les Set Claus, a l'arxiu del Consell General i a l'arxiu del parlament, són el testimoni permanent de la riquesa de la història d'Andorra i peces claus per entendre d'on venim, on som i cap a on anem com a país.

A partir de l'anàlisi d'aquest cas també s'ha donat a conèixer el funcionament dels mecanismes legislatius i executius del Consell de la Vall a fi de fer valer els seus acords i resolucions, i en concret en la competència com a àrbitre en la resolució de conflictes entre els particulars i els Comuns. Finalment també es posa de manifest el seu poder per intercedir davant dels Coprínceps i els Veguers en benefici dels Comuns, dels particulars i del mateix Consell de la Vall. Aquesta institució es va convertir en el màxim òrgan de govern general de les Valls d'Andorra. Va donar homogeneïtat al territori. Va defensar els interessos generals del país a l'exterior i, amb el pas del temps, els Síndics es van convertir en els màxims representants del Consell General amb poder de decisió propi. No obstant, els protocols de funcionament, els procediments i les competències, en definitiva la identitat del Consell General, encara no eren prou definitives i, durant la primera meitat del segle XVIII, calgué demanar a un jurista i erudit com Antoni Fiter i Rossell, la redacció del *Manual Digest* per esvair dubtes i enfortir el poder del Consell General davant dels Consells de Parròquia i davant dels mateixos Consenyors i els seus representants. A partir del segle XVIII el Consell General es va convertir en el màxim defensor del Principat d'Andorra com a territori independent de França i Espanya. Avui Andorra és un Estat sobirà en forma de Copríncipat parlamentari, reconegut internacionalment, i el Consell General, l'hereu del primitiu Consell de la Terra, sis-cents anys després s'ha adaptat a les noves necessitats del país. El Consell General s'ha convertit en el nostre parlament i conserva aquell mateix esperit amb què va néixer l'any 1419 com a òrgan legislatiu de caràcter general i com a espai de diàleg i de debat polític per continuar avançant com a país. Per molts anys.

Abreviatures

ACC: Arxiu Comú de Canillo
ANA: Arxiu Nacional d'Andorra
APC: Arxiu Parroquial de Canillo
ASC: Arxiu de les Set Claus
CR: Casa Rossell
FBUI: Fons Builles
FCB: Fons Casa Bonavida
FGP: Fons Guillem Plandolit
f.: foli
p.: pàgina
r.: recto
v.: verso

Fonts bibliogràfiques

ALCOBÉ, JORDI; CASAL, MARC: *Nostres Arrels*. Andorra la Vella, Comú de Canillo. Impremta les Valls, 1995.
Arxiu Nacional d'Andorra. Arxiu Comunal de Canillo. Arxius Comunals, núm. 2. Andorra, Govern d'Andorra, 1999.
Arxiu Nacional d'Andorra. Protocols Notarials de l'Arxiu Nacional d'Andorra. Andorra. Govern d'Andorra/Arxiu Nacional d'Andorra, 2002.
BASCOMPTE, DOMÈNEC: *Diplomatari de la Vall d'Andorra (s. xvii)*. Andorra. Govern d'Andorra, 1997.
BASCOMPTE, DOMÈNEC: "La resolució dels litigis de servitud a les valls d'Andorra" a *Pedralbes revista d'història moderna*, vol. 13 (2). Barcelona, 1993. p. 297-303.
BASCOMPTE, DOMÈNEC: "Factors sociopolítics" a *Andorra, un llarg i profund viatge*. Andorra. Govern d'Andorra/Crèdit Andorrà, 2009. p. 225-252.
Biblioteca Nacional d'Andorra. Col·lecció de gravats.
BONALES, JACINTO: *Història territorial de la vall d'Andorra. Dels orígens al segle xv*. Andorra. Consell General, 2013.
BUYREU, JORDI: *Diplomatari de la vall d'Andorra (segle xviii)*. Andorra. Govern d'Andorra, 2012.
BUYREU, JORDI: "Aspectes polítics i socials a l'Andorra de l'època moderna" a *Història d'Andorra. De la prehistòria a l'edat contemporània*. Barcelona. Ed. 62, 2005.
CODINA, OLIVIER: *De fer et de laine. Les vallées andorranes du XVIe au XIXe siècle*. Perpinyà. Universitat de Perpinyà (Presses Universitaires de Perpignan)/Fundació Julià Reig, 2005.

CODINA, OLIVIER; BOSCH, JOSEP MARIA; VILA, ANTONI: *La Farga Rossell. El zenit de l'obtenció del ferro pel sistema directe. 1842-1876*. Monografies del Patrimoni Cultural d'Andorra. Andorra la Vella, Govern d'Andorra, 2001.
DE LA PARTE, ISABEL; MAS, DAVID: *La casa a Andorra. Dues històries de família*. Govern d'Andorra, Ministeri de Turisme i Cultura. Arxiu d'etnografia d'Andorra, monografia 3. Barcelona. Ed. Altafulla, 2000.
FITER I ROSSELL, ANTONI: *Manual Digest*. Andorra. Consell General, 1987.
POL I SOLÉ, ANTONI: *El fet territorial Andorrà. L'essència d'una realitat federal*. Andorra. Editorial Maià- Premsa Andorrana, 1978.
PUJAL, ALBERT: *Ordino segle xv. Una petita història d'Andorra*. Ed. Albert Pujal. Impremta Solber, 2011.
PUJAL, ALBERT; LLADÓS, JOSEFINA: *La domus del Consell de la Terra*. Andorra. Consell General, 2008.
VELA, SUSANNA: *Diplomatari de les valls d'Andorra (s. xv)*. Andorra. Govern d'Andorra, 2002.
VIADER, ROLAND: *L'Andorre du IXe au XIVe siècle*. Tolosa. Presses Universitaires du Mirail, 2003.

Fonts documentals

Arxiu Nacional d'Andorra:
Arxiu de les Set Claus: Llibres 12, f. 341r.-343r. ; 34, f. 70-75v. ; 75, f. 75v.
Documentació en paper: 909, 127, 222, 223, 568, 990, 1209, 4556, 5034.
Fons fotogràfics: FGP, 534; FBUI, 0037.

Arxiu del Comú de Canillo:
Llibres: 12, f. 341r.-344 v.
Fons Casa Bonavida, núm. 47, 99.
Fons fotogràfic.

Arxiu Parroquial de Canillo
Protocols notarials: Joan Peyre (1695-1792).

Arxiu Parroquial d'Ordino
Protocols notarials: Isidre Guillemó (1685-1698).

Agraïments

Sr. Albert Pujal
Sra. Josefina Lladós
Sra. Lurdes Riba, de Casa Nicolau